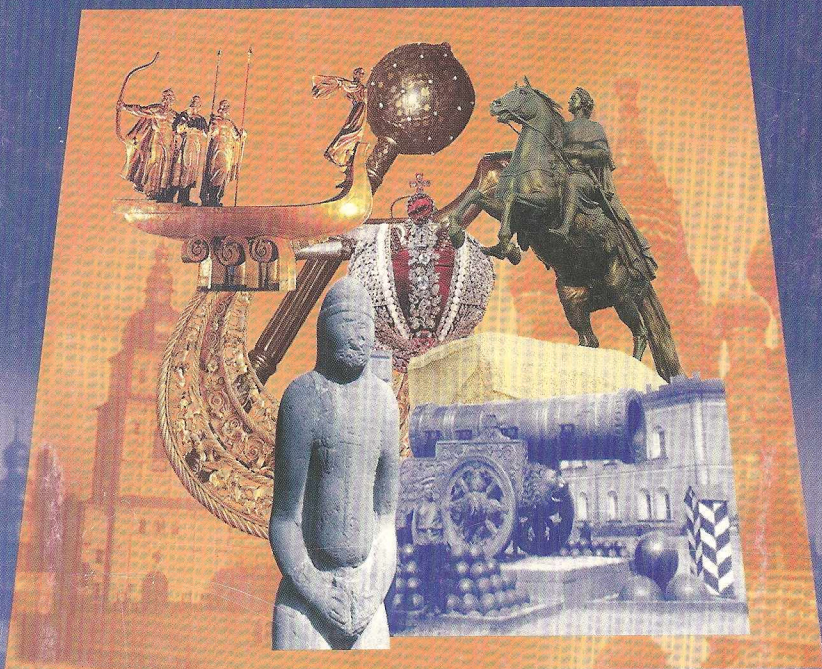

94(477+470)
У45

УКРАЇНА І РОСІЯ:

ДОСВІД ІСТОРИЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ
ТА ПЕРСПЕКТИВИ СПІВРОБІТНИЦТВА

ліберали дотримувалися у передвиборчих платформах своєї тактики поступовості. У III та IV Думах українські ліберали намагалися проводити свою політику через кадетів. Тож до 1914 р. ліберальні політичні сили в країні розташувалися так: октябристи – правий центр, кадеги – центр, а українські ліберали залишаються лівою партією, близькою за програмовими вимогами до соціал-демократів і кадетів.

Література

1. Белоусенко О. Украинское национальное представительство // Украинская жизнь. - 1916. - № 4-5. - С.11-20.
2. Голубицький О., Кулик В. Український політичний рух на Наддніпрянщині кінця XIX – початку XX століття: дослідження. - К.: Вид-во "Смолооскип". - 1996. - 123 с.
3. ДОДА, ф.313, оп.2, од.зб. 1704.
4. Там само, од.зб. 2655
5. Ефремов С. На текущие темы // Украинская жизнь. - 1912. - № 3.
6. История России XIX – начала XX вв. Учебник для исторических факультетов / Под ред. В.А.Федорова. - М.: Изд-во Зерцало, 1998. -752 с.
7. Корнилов А.А. Воспоминания // Вопросы истории. - 1994. - № 8. - С. 108-128.
8. Маковский Е. Украинская платформа // Украинская жизнь. - 1912. - № 4. - С.82-85.
9. Политическая история России: Учебное пособие / Отв.ред. проф. В.В. Журавлев. - М.: Юристъ, 1998. - 696 с.
10. Полик В.И. Политическая борьба на Украине вокруг выборов в III Государственную Думу. - К.: Наукова думка, 1989. - 99 с.
11. Приднепровский край, 1910, 21 февраля (марта)
12. Прокопович В. На перевале // Украинская жизнь. - 1916. - № 4-5. - С.70 - 95.
13. Садовский В. Украинский вопрос в третьей Думе // Украинская жизнь. - 1912. - № 5. - С. 17-27.
14. Українські політичні партії кінця XIX – початку XX століття. Програмові і додаткові матеріали / Упорядник В.Ф. Шевченко та ін. - К.: Консалтінг, Фенікс, 1993. - 336 с.
15. ЦДАУ ф.274, оп.1, од.зб.2640
16. Там само, ф.285, оп.1, од.зб. 255
17. Там само, ф.350, оп.1, од.зб. 1
18. Там само, ф.705, оп. 2, од.зб. 108
19. Там само, ф.1439, оп. 1, од.зб. 1277
20. Шелохаев В.В. Идеология и политическая организация российской либеральной буржуазии. 1907 - 1914 гг. - М.: Наука, 1991. - 235 с.

О.І.Жожухар (м. Кривий Ріг)

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ПОЛІТИЧНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ В УКРАЇНІ ТА РОСІЇ В 90-х рр. XX ст.

Після розпаду СРСР перед постсоціалістичними країнами постало стратегічне завдання - провести політичну і економічну трансформацію на основі цивілізаційних принципів і світового досвіду.

Основним змістом політичної трансформації являється формування демократичної правової держави, становлення політичного плюралізму і громадянського суспільства.

Процеси політичної трансформації в колишніх радянських республіках розпочалися майже одночасно - на рубежі 80-90-х рр. XX ст. Проте і тепер уже незалежні країни демонструють різні результати у сфері політичних і економічних перетворень, розвитку громадянського суспільства. Особливий інтерес представляють політичні трансформації в Україні і Російській Федерації - країнах, які мали найбільший економічний потенціал і найкращі стартові можливості серед республік колишнього Радянського Союзу.

Проблеми політичної трансформації в постсоціалістичних Україні та Росії в цілому та окремих її елементів знаходяться в центрі уваги українських, російських, і європейських істориків, політологів, філософів, соціологів.

В даній статті автор робить спробу порівняти процеси політичної трансформації в Україні і Росії в 90-ті рр. XX ст.

В Україні, так само як і в Росії та інших пострадянських республіках постсоціалістична трансформація почалася з політичної сфери. Разом з тим зазначимо, що однотайності щодо першочерговості політичних перетворень серед вчених немає. Ряд західних вчених вважають, що слід, в першу чергу, зосередитися або на проведенні економічних реформ, або зайнятися утвердженням демократії [9, 22]. На первинність політичного реформування вказують А.Аслунд, З.Бжезінський та ін. [8, 145]. Проте у пострадянських республіках саме політична трансформація є визначальною і має першочергове значення. Адже, як зазначає відомий польський вчений Г.В.Колодко, постсоціалістичні перетворення, сучасні процеси заміни одного суспільно-економічного устрою іншим докорінно відрізняються від спонтанного народження капіталізму з феодальної безодні. Вони полягають у свідомому формуванні нової економічної, соціальної і політичної дійсності [10, 15]. Тому системна трансформація залежить від інституційного забезпечення функціонування демократії - політичної системи, яка б гарантувала широку участь народу у формуванні органів влади, становлення багатопартійної системи і політичної конкуренції, прийняття демократичних конституцій, утвердження нових систем виборів тощо. Тобто, йдеться про створення легітимних демократичних інститутів, що є частиною процесу консолідації демократії [14, 49].

В Україні і Росії перехід від старого, авторитарно-тоталітарного суспільного устрою до демократичного суспільства і правової держави почався зі становлення нової політичної системи.

З самого початку Україна прагнула створити соціально-

політичні інститути і модель суспільного розвитку за європейським цивілізаційним зразком. Проте проблема становлення державних структур, прийняття Конституції виявилось надто складною проблемою. Після скасування ст. 6 Конституції УРСР про керівну і спрямовуючу роль КПРС та внесення змін і доповнень до Основного Закону, за яким було зафіксовано розбудову політичних структур за принципом поділу влади на законодавчу, виконавчу і судову, в Україні з'явилося правове поле для утвердження демократичних владних інститутів [1, 606]. Але конституційний процес надто затягнувся, проходив в кілька етапів - від внесення змін до чинної Конституції УРСР, підписання Конституційного договору 8 червня 1995 р. між Верховною Радою і Президентом України до прийняття 28 червня 1996 р. Верховною Радою Конституції України. Україна серед колишніх радянських республік останньою прийняла Основний Закон країни.

Характерною особливістю відходу від комуністичних авторитарно-тоталітарних моделей стало запровадження в Україні парламентської республіки. Але парламентська республіка проіснувала недовго. В Україні з'явився, а потім і посилювався інститут президенства. Інституціоналізація президенства відбулася 5 липня 1991 р. з прийняттям Верховною Радою Закону "Про заснування поста Президента Української РСР і внесення змін і доповнень до Конституції (Основного Закону) Української РСР" [2, 113-116]. В цілому інститут президенства формувался в Україні поступово: спочатку Президент за своїм статусом і назвою був найвищою посадовою особою в державі, потім главою держави і главою виконавчої влади. За дією Конституцією України Президент є главою держави.

Підготовка проекту Конституції України відбувалась в досить складній політичній і економічній обстановці. На діяльності Конституційної комісії позначилось протистояння між Президентом і Верховною Радою, що вилилось в політичну кризу 1994-1995 рр. Новий Президент Л.Д.Кучма вимагав розширення своїх повноважень за рахунок обмеження владних прерогатив Верховної Ради. Це привело до підписання 8 червня 1995 р. Конституційного договору між Верховною Радою і Президентом України "Про основні заходи організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України". Президент отримав широкі повноваження: він ставав главою держави і главою виконавчої влади. До неподільної компетенції Президента було віднесено безпосереднє керівництво урядом, призначення і звільнення міністрів, подання на розгляд Верховної Ради проекту держбюджету, кандидатур на посади Голови Конституційного Суду, Голови Верховного Суду, Голови Вищого арбітражного суду, призначення

половини складу Конституційного Суду, а також керівництво зовнішньою політикою, національною безпекою і обороною. Владна модель в Україні набувала ознак президентської республіки [18, 192].

Слід відзначити, що в умовах перехідного періоду, розбалансованої політичної системи чисто теоретично домінування Президента у структурі влади вважається необхідним і має певні переваги. Але посилення позицій Президента повинно врівноважуватися сильним парламентом, політичною структуралізацією, зміцненням політичних партій, становленням основних інститутів громадянського суспільства. Якщо цих умов не дотримуватися, відбувається посилення авторитарних тенденцій.

З прийняттям договору конфлікт між Президентом і Верховною Радою не було ліквідовано. Президент і його оточення вимагали закріплення в Конституції повноважень Президента, досягнутих у Конституційному договорі. Верховна Рада стояла на тому, щоб розширити її повноваження. Це протистояння привело до того, що Президент Л.Д.Кучма підписав указ про референдум з проекту Конституції. Це була вже друга спроба Президента провести референдум.

Верховна Рада 28 червня 1996 р. прийняла Конституцію України. В ній зафіксовані основні принципи: народовладдя, поділ влади за функціями на законодавчу, виконавчу і судову, верховенство права і закону, основні права, свободи і обов'язки громадян. Нова Конституція закріпила державно-політичну систему в Україні, побудувала на принципово нових правових засадах взаємовідносини держави з політичними партіями, громадськими організаціями та об'єднаннями. Разом з тим, Конституція України стала результатом багаторічної боротьби різних політичних сил, протистояння Верховної Ради і Президента і містить норми, які відобразили фактичне співвідношення і компроміс цих сил, має логічні неузгодження, нечіткі трактування і положення, які допускають неоднозначні тлумачення і різночитання.

Конституція 1996 р. узаконила статус Президента як глави держави та гаранта її суверенітету. Президент за згодою Верховної Ради призначає прем'єр-міністра України й одноосібно вирішує питання про його відставку. Він за поданням прем'єр-міністра призначає міністрів і керівників інших центральних органів виконавчої влади. За згодою Верховної Ради Президент призначає і звільняє Генерального прокурора України, голів Антимонопольного комітету, Фонду держмайна, Державного комітету телебачення і радіомовлення України, глав місцевих адміністрацій. Тобто Президент стає в центрі владної моделі, яка, як показав час, стала негнучкою і консервативною. Верховна Рада як законодавчий орган і вищий виконавчий орган -

Кабінет Міністрів разом з Президентом мають великі повноваження, але реальної відповідальності за їх реалізацію не несуть. Право Верховної Ради видавати закони обмежене правом Президента накладати на них вето. А парламент через свою неструктурованість не завжди спроможний подолати це вето двома третинами голосів. І тому досить часто доля законів вирішується не парламентом, а Президентом. Одноосібне право Президента припиняти повноваження уряду та його членів, ухвалювати (або ні) документи Кабінету Міністрів, дає можливість домінувати і над виконавчою владою [9, 89].

Динаміка політичної боротьби показує, що конституційний процес в Україні не закінчився, а протистояння між Президентом і парламентом продовжується. В 2000-2001 рр. Президент ініціював проведення референдуму, згідно якого до Конституції вносились би зміни, що ще більше обмежували б повноваження Верховної Ради. Але ці зміни не були імplementовані.

Парламент, який з 1990 р. був головним ініціатором державотворення і демократичних процесів, поступово втрачає свій авторитет у суспільстві, антиавторитарну спрямованість. Державотворення в Україні в душі зміцнення одноособової влади Президента і підтримки переважно президентських структур повторює шлях більшості пострадянських держав. В Україні утвердилась президентсько-парламентська система.

Процес становлення російської державності почався 12 червня 1990 р., коли на Першому з'їзді народних депутатів була прийнята Декларація про державний суверенітет Росії. У 1991 р. Президентом Російської Федерації був обраний Б.М.Єльцин. В Російській Федерації посилилась боротьба між законодавчою гілкою владою, яку репрезентували з'їзд народних депутатів і Верховна Рада і виконавчою владою на чолі з Президентом Б.М.Єльциним. Це політичне протистояння закінчилось силовим вирішенням (3-4 жовтня 1993 р.) на користь Президента Російської Федерації Б.М.Єльцина. Ще 21 вересня 1993 р. Президент Б.М.Єльцин підписав Указ про проведення поетапної конституційної реформи. Нині можна говорити про завершення в Росії в цілому конституційного процесу. Нову Конституцію Російської Федерації було прийнято на загальноросійському референдумі 12 грудня 1993 р.

За Конституцією Російської Федерації Росія є демократичною федеративною правовою державою з республіканською формою правління [5, 356]. Вищим законодавчим органом являється парламент - Федеральні Збори, які складаються з двох палат: Рада Федерації (верхня палата) - до її складу входять по 2 представника від кожного суб'єкта федерації (їх 89) і Державна Дума (нижня палата), що складається з 450 депутатів, які обираються на 4 роки за пропорційно-

мажоритарною системою і працюють на професійній основі.

Главою держави являється Президент, який обирається прямим загальним голосуванням на 4 роки. Він має досить великі повноваження. Президент Російської Федерації призначає за згодою Державної Думи голову уряду Росії. За ст. 112 Конституції Російської Федерації президент визначає структуру виконавчої влади: прем'єр-міністр подає йому пропозиції щодо структури уряду, про призначення і про звільнення з посади федеральних міністрів. Всі ці пропозиції затверджує Президент. Слід зазначити, що в Конституції Російської Федерації з цього питання немає повної ясності: згідно ст. 71 і 76 встановлення системи федеральних органів влади відноситься до прерогативи Федеральних зборів, а згідно ст. 112 цю систему затверджує Президент. Таким чином, можна зробити висновок, що Президент Росії не тільки формує уряд і визначає його структуру, а й керує ним. Цієї думки дотримуються як російські [7, 38; 11, 6] так і українські [18, 131; 6, 34] і зарубіжні вчені [17, 60; 15, 32]. В Росії, таким чином, утвердилась президентська республіка.

І в Україні, і в Росії важливими органами посилення президентської влади стали адміністрації Президента - важливий, постійнодіючий, але позаконституційний орган. Вони стоять над виконавчою владою і являються своєрідними особистими урядами президентів. На практиці президентські адміністрації поглинають конституційні права уряду і, по суті, керують найважливішими сторонами життя країни. Формально вони ні за що не відповідають, але реально впливають на кадрову політику, контролюють дії урядів і регіонів тощо [15, 42].

Важливою умовою становлення нової політичної системи, демократичної правової держави являється багатопартійність. Вона дає можливість повніше враховувати інтереси всіх громадян у політиці держави і сприяє стабільному й динамічному розвитку суспільства. Багатопартійність стала реакцією пострадянських суспільств на занепад однопартійної моделі розвитку політичної системи, пошуком шляхів виходу з політичної та ідеологічної кризи, боротьби за незалежність.

Правове поле для формування багатопартійності в Україні та Росії почало утворюватися після легалізації нових політичних сил, скасування ст. 6 Конституції СРСР про керівну і спрямовуючу роль КПРС. В 1990 р. Президія Верховної Ради України прийняла Постанову "Про об'єднання громадян". Порядок утворення, державної реєстрації, діяльності та ліквідації політичних партій визначається Законом України "Про політичні партії" (квітень 2001 р.). Конституція України (ст. 15 і 36) передбачає право громадян на свободу об'єднання у політичні партії, визначає їх роль і завдання [4].

В Російській Федерації процес виникнення, становлення і

утворення політичних партій пройшов такий же шлях, як і в Україні. Конституція Російської Федерації гарантує політичну діяльність громадян, їх право на об'єднання в партії. Закон "Про політичні партії", який був прийнятий Державною Думою Російської Федерації 21 червня 2001 р., являється важливим кроком на шляху переходу від багатопартійності до багатопартійної системи [3].

І в Україні, і в Росії до серпня 1991 р. політичні партії умовно поділялися на 2 групи: комуністичну і антикомуністичну. Після перемоги сил демократії, розпаду СРСР блок антикомуністичних сил розпався. Адже спільної мети, що їх об'єднувала, було досягнуто і на перший план виступили інтереси окремих груп і прошарків населення, а також вузькопартійні інтереси і завдання.

Ліберальні вимоги щодо реєстрації партій сприяли тому, що в обох країнах утворилось правове поле для появи квазіпартій, сформованих не на основі спільних інтересів, а для вирішення прагматичних завдань осіб або групи осіб. Динаміка зростання політичних партій в Україні була такою: у 1990 р. виникає одна політична партія, у 1991 р. - ще 5; у 1992 р. - 7; у 1993 р. - 15; у 1995 р. - 3; у 1996 р. - 5; у 1997 р. - 10 партій. На 1 січня 1989 р. в Україні діяла 51 політична партія, а на березень 2002 р. їх було вже 128 [13, 601]. В Росії в 1995 р. у виборах брали участь 43 політичні партії, а в 1999 р. на виборах до Державної Думи - 139 партій і об'єднань [16, 120].

Всі партії України умовно можна поділити на 5 груп з урахуванням їх політичної орієнтації: праві партії - Конгрес українських націоналістів (КУН), Соціал-національна партія України (СНПУ), Українська Національна Асамблея, "Команда озимого покоління", Консервативна республіканська партія та ін.; націонал-демократичні партії - Народний рух України (Рух), Українська республіканська партія, Демократична партія України (ДПУ), Народний рух України за єдність, Українська партія справедливості та ін.; центристські партії - Ліберально-демократична партія України (ЛДПУ), Ліберальна партія України (ЛПУ), Партія економічного відродження, Партія регіонів, Партія праці, Християнсько-демократична партія України (ХДПУ), Народно-демократична партія, Партія зелених, Аграрна партія, партія "Трудова Україна", партія "Жінки України"; соціал-демократичні партії - Соціал-демократична партія України (СДПУ), Соціал-демократична партія України (об'єднана), Соціал-демократичний союз та ін.; ліві партії - Соціалістична партія України (СПУ), Селянська партія України, Комуністична партія України (КПУ), Прогресивно-соціалістична партія України (ПСПУ) та ін. [12, 10-11; 13, 602-603].

В Росії партії поділяються на праві партії - партія "Вся Росія", "Яблуко", Російський рух демократичних реформ, "Вперед, Росія", "Союз правих сил" та ін.; центристські партії - "Жінки Росії",

Демократична партія Росії, "Наш дім - Росія", "Вітчизна", "Вся Росія", "Єдність", "Кедр", "Єдина Росія", ліві партії - Комуністична партія РФ, Аграрна партія, "Союз праці", "Влада - народу", та ін.; націоналістичні - Ліберально-демократична партія Росії (ЛДПР), "Держава", "Конгрес руських обшин" та ін. [19, 54-55].

В основному контури партійно-політичних спектрів обох країн окреслилися у другій половині 90-х рр. Але вони не стали стабільними і послідовними. У кожній з груп існують партії, які виражають крайні і помірковані позиції; партії центру тяжіють чи до лівих, чи до правих. Крім того, критерії розмежування партій залишаються розмитими і нечіткими. Більшість партій включають в свої програми вимоги соціального захисту населення, інтенсифікації економічних реформ, збереження єдності країни, проведення активної зовнішньої політики країни тощо.

Формування партійної системи з великою кількістю дрібних партій (квзасистеми) є закономірним і об'єктивним явищем для України і Росії. Це зумовлено переходом від авторитарної системи до плюралістичної. Але в обох країнах не склався стабільний спектр політичних партій і розвинутої партійної системи. Перед черговими виборами з'являється певна кількість "кишенькових партій", які відстоюють вузькокорпоративні інтереси. Замість влади політичних партій консолідувалися різноманітні партії влади, які є частиною виконавчої, а не законодавчої влади. Вони не є організаціями, що виростили з громадянського суспільства.

Ні в Україні, ні в Росії не склалися умови для утвердження спектра політичних сил європейського типу. Не набули поширення ліберально-демократичні цінності, залишається ослаблений правий фланг політичних партій. Так, на останніх виборах до Державної Думи Росії не пройшли Союз правих сил і "Яблуко" Г.Явлінського. За результатами виборів до Верховної Ради у 2002 р. 4-відсотковий бар'єр не переборолі блок "Команда озимого покоління", "Християнсько-демократична партія, Ліберальна партія України, Партія зелених України [12, 10-11; 19, 54-55].

В обох країнах парламенти, як уже зазначалося, не відіграють активної ролі у формуванні урядів, не мають змоги ефективно контролювати його діяльність. Домінування президентської влади не дає можливості партіям впливати на діяльність урядів, на процеси реформування і розвитку своїх країн. Слабкість політичних партій обертається посиленням клановості в процесах як політичної, так і економічної трансформації, коли доля держави, майбутнє народів вирішується невеликим прошарком суспільства - Президентом, його адміністрацією і оточенням. Утворилося своєрідне замкнене коло - повільна інституціоналізація громадянського суспільства, спричинена

відсутністю середнього класу, викликає слабкість політичних партій, які, в свою чергу, ведуть до слабкості вищих законодавчих і виконавчих структур, посилення президентської влади.

Таким чином, в Україні і в Росії дедалі наочніше проявляються риси авторитарних президентських республік. Президенти обох держав концентрують у своїх руках дедалі більше влади. Водночас зменшується роль парламентів. Вони вже не відіграють самостійної політичної ролі, не виступають рушіями реформ. Політична ініціатива належить президентам та їх адміністраціям. Політичні партії не вишли з стадії початкового розвитку. В жодній з двох країн не склався стабільний спектр політичних партій, не закінчився процес переходу від багатопартійності до багатопартійної системи

І в Україні, і в Росії немає явної цензури засобів масової інформації в тому вигляді, як це було в радянські часи. Але про свободу ЗМІ в обох країнах можна говорити з великими застереженнями. Телебачення і радіомовлення значно залежать від держави: і фінансово, і через органи нагляду, і внаслідок цілеспрямованої кадрової політики.

В обох країнах існує політична опозиція. Існують опозиційні політичні партії і блоки, ЗМІ. Але опозиція слабка, бо в неї майже немає можливості суттєво впливати на трансформаційні процеси, політичні і економічні реформування.

Політична трансформація в пострадянських Україні і Росії відбуваються майже синхронно. Щоб пояснити цей факт, не досить посилань на комуністичне минуле. Країни Балтії також протягом століття входили до складу Російської імперії, а потім СРСР. Проте їхній внутрішньополітичний розвиток в 90-х рр. ХХ ст. значно відрізняється і від Росії, і від України. Справа в тому, що обом країнам так і не вдалося відійти від звичної моделі - т. зв. "реформ згори", коли ініціатором перетворень виступає авторитарна держава, тобто правляча еліта. Ця еліта, формально узаконивши свою владу, намагається забезпечити стабільність суспільства будь-якою ціною. Натомість втрачається динаміка демократизації, політичних перетворень у становленні громадянського суспільства.

Література.

1. Закон Української РСР "Про зміни і доповнення до Конституції (Основного Закону) Української РСР" від 24 жовтня 1990 року // Відомості Верховної Ради. - К., 1990.
2. Закон Української РСР "Про заснування поста президента Української РСР і внесення змін і доповнень до Конституції (Основного Закону) Української РСР // Закони України. Т. 2. - К., 1996.
3. Закон РФ "О политических партиях, принятый Государственной Думой РФ 21 июня 2001 г. // Парламентская газета. - 2001. - 17 июля.
4. Конституція України. - К., 1996.
5. Конституция Российской Федерации // Новые конституции стран СНГ и Балтии: Сб. докум. - Вып. 2. - М., 1998.
6. Булобенюк С. Десятиріччя здійснення системної модернізації в Україні та

- Росії: досягнення і втрати // Людина і політика. - 2002. - 3 1.
7. Волобуев П. Четвертооктябрьская политическая система и ее социально-исторический смысл // Обновление России: трудный поиск решений. Вып. 3. - М., 1995.
 8. Вайнштейн. Г. Посткоммунистическое развитие глазами западных политологов // МЭМО. - 1997. - № 8.
 9. Зеленько Г. "Наздогінна модернізація"; досвід Польщі та України. - К., 2003.
 10. Колодко Гжегож В. Глобалізація і перспективи розвитку постсоціалістичних країн. - К., 2002.
 11. Кожокин Е. Политическая культура и трансформация государственных институтов // Свободная мысль - XXI. - 2001. - № 8.
 12. Кордун О., Павленко Р. Выборы 2002: генеральна репетиція президентських виборів 2004? // Людина і політика. - 2002. - № 3.
 13. Литвин В.М., Мордвінцев В.М., Спосаренко А.Г. Історія України. - К., 2002.
 14. Мачкув Е. Преобразование коммунистического тоталитаризма и посткоммунистическая трансформация // Полис. - 2000. - № 4.
 15. Пак Санг Нам. Президент и исполнительная власть // Свободная мысль - XXI. - 2001. - № 11.
 16. Пак Санг Нам. Партийная система современной России // Вестник МГУ. Сер. 12. Политические науки. - 2003. - № 2.
 17. Симон Герхард. Крах парламентаризму в Білорусі, Росії й Україні // Політична думка. - 2000. - № 2.
 18. Україна в сучасному геополітичному просторі: Теоретичний і прикладний аспекти / За ред. Ф.М.Рудича. - К., 2002.
 19. Щербак А.Н. Коалиционная политика и дефрагментация партийной системы: сравнительный анализ (на примере Польши, России и Украины) // Общественные науки и современность. - 2003. - № 4.

А. Ю. Дмитрук (м. Тернопіль)

ДОГОВІР ПРО ДРУЖБУ, СПІВРОБІТНИЦТВО І ПАРТНЕРСТВО 31 ТРАВНЯ 1997 р. ЯК ВИЯВ ДОБРОСУСІДСЬКИХ ВІДНОСИН МІЖ УКРАЇНОЮ ТА РОСІЄЮ.

Нові умови існування та взаємовідносин постали перед Україною і Росією після розпаду Радянського Союзу. Відхід у минуле такої надпотуги, якою був СРСР, спонукав до визначення головних політичних засад поступу новоутворених незалежних держав – Україну та Росію. Виникла невідкладна проблема складання українсько-російського договору, який би зафіксував нові реалії. Підписаний 19 листопада 1990 р. "Договір про основи відносин між УРСР і РРФСР" втратив свою юридичну силу у зв'язку з розпадом Союзу, адже він підписувався ще в складі єдиного Радянського Союзу. Отже, на порядку денному гостро постало питання про необхідність укладення нового Договору, який би враховував нові реалії. Для України настав надзвичайно складний і напружений період, пов'язаний з територіальними претензіями з боку Російської Федерації. Крим, Севастополь, Чорноморський флот – стали каменем спотикання в